

Coppens, Th., *Hortense. De vergeten koningin* (Amsterdam: Meulenhoff, 2006, 579 blz., €29,90, ISBN 90 290 7787 5); Rem, P., Sanders, G., ed., Lodewijk Napoleon. Aan het hof van onze eerste koning, 1806-1810 (Zutphen: Walburg pers, 2006, 120 blz., €19,90, ISBN 90 5730 455 4).

‘Nimmer heb ik zo’n prachtig geschreven en goed historisch onderlegd boek gelezen als *Hortense* (de eerste koningin van Nederland). De beschrijvingen in het boek zijn zo prachtig, je waant jezelf in die tijd. Het is ook daarom dat het zo ontzettend moeilijk is om het boek af en toe weg te leggen.’ Aldus oordeelde in januari 2007 een lezeres uit Oss op de website van Bol.com over de recente biografie van Thera Coppens. En zij was beslist niet de enige die door dit boek werd gegrepen, want al binnen enkele weken na publicatie bleek een tweede druk noodzakelijk. Dat Coppens zovelen laat kennismaken met een ‘vergeten koningin’ uit een bij een het grote publiek weinig bekend tijdvak, verdient zonder meer alle lof. De behoefte van dat publiek aan boeiende verhalen over het verleden lijkt alleen maar toe te nemen, en de veelbewogen levensgeschiedenis van Hortense de Beauharnais, de echtgenote van ‘onze eerste koning’ Lodewijk Napoleon, kan daarin dus uitstekend voorzien.

Maar heiligt het doel daarbij alle middelen? Of beter: hoever kan een auteur gaan bij het aantrekkelijk en toegankelijk maken van het verleden om in de ogen van de historische wetenschap nog genade te vinden? In het geval van Coppens’ *Hortense* zou men misschien nog kunnen heenstappen over wat Jan Blokker in zijn recensie in *NRC Handelsblad* (1-12-2006) aanduidde als ‘de stijl van een klassieke roman voor rijpere meisjes’ waarin het boek is geschreven. Hoewel moet worden toegegeven dat de lankmoedigheid van de lezer wel tot het uiterste op de proef wordt gesteld met zo’n 550 bladzijden vol zinnen als ‘Hortense miste de kracht om zich tegen zijn omhelzing te verzetten, ze liet zijn liefde, die even de schijn van bestendigheid had, over zich heen komen’, of ‘Ondanks de hitte van de zon die tegen de half gesloten luiken brandde, was er een bevroren gevoel in haar’, of ‘Hortense beleefde de naar binnen gekeerde liefde van het moederschap: veilig in haar lichaam besloten kon niets de band tussen haar en haar kind nog beïnvloeden.’

Waar Coppens de grens tussen geschiedwetenschap en belletrise, tussen biografie en *vie romancée* echter definitief overschrijdt, is in haar streven zich volledig te vereenzelvigen met haar hoofdpersoon – die ook echt haar heldin is – en in haar poging Hortenses leefwereld zo tastbaar mogelijk te verbeelden. Weliswaar heeft Coppens daartoe in vele archieven en bibliotheken onderzoek verricht, maar met de daar aangetroffen bronnen gaat zij nogal vrijmoedig om, terwijl er van een consequente en adequate annotatie geen sprake is. Overigens bevat het boek, ondanks alle naspeuringen, juist voor Hortenses vier jaren als koningin van Nederland helemaal niets nieuws. Uiteindelijk hebben Coppens streven naar empathie en evocatie er niet voor kunnen zorgen dat Hortense samenvalt met haar tijd en haar omgeving. De haar toegedachte gevoelens en opvattingen doen anachronistisch aan, terwijl het Napoleontische Frankrijk ons wordt getoond door een Hollandse bril met heel dikke glazen.

Een realistischer en vooral tastbaarder indruk van Hortenses tijd en omgeving kregen degenen die tussen 14 oktober 2006 en 21 januari 2007 in

Nationaal Museum 'Paleis Het Loo' in Apeldoorn de tentoonstelling *Lodewijk Napoleon. Aan het hof van onze eerste koning, 1806-1810* bezochten. Aan de hand van schilderijen, beelden, meubels, gebruiksvoorwerpen, kleding, plattegronden, munten, onderscheidingen, boeken en documenten werd hier een beeld gegeven van de hofcultuur tijdens Lodewijks vierjarige bewind. Bij deze tentoonstelling verscheen een catalogus met daarin zeven bijdragen die bepaalde aspecten van het thema nader toelichten.

Na een – wat onsamenhangend ogende – algemene inleiding wordt aandacht besteed aan de talrijke paleizen waarover de koning in Holland beschikte en de tuinen die hij daarbij, met name door vader en zoon Zocher, in romantische landschapsstijl liet aanleggen. Lodewijks vorstelijke verblijven – met daarin voor de eerste maal in de Nederlandse geschiedenis een rooms-katholieke hofkapel en een troonzaal – werden ingericht in de modieuze Empirestijl. Het meubilair werd weldra door Hollandse ambachtslui vervaardigd, maar de luxe voorwerpen waren merendeels van Franse makelij. Dat gold zeker voor de karakteristieke *pendules à sujet* die in detail in een afzonderlijk artikel worden beschreven. Wat de etiquette en het protocol ten paleize betreft, richtte Lodewijk zich eveneens geheel op het hof van zijn broer in Parijs. In de bijdrage over de hofkledij wordt erop gewezen dat de dames van de Hollandse elite door de langdurige afwezigheid van koningin Hortense niet konden beschikken over een richtinggevend voorbeeld met betrekking tot de laatste mode aan het keizerlijke hof. Geheel Frans in oriëntatie was ook het bloeiende muziekleven aan het koninklijk hof: het paleisorkest bestond bijvoorbeeld voornamelijk uit Parijse musici. Bijzonder interessant, tot slot, is het artikel van George Sanders over de Orde van de Unie, die Lodewijk in december 1806 instelde. Aan de hand van veel nieuw onderzoek worden hier de programmatische uitgangspunten, het ontwerpproces van de ordekruiden en de organisatie (statuten, kleding, samenkomsten) van deze eerste Nederlandse ridderorde beschreven.

Wanneer de kritiek op Coppens' biografie van Hortense luidt dat zij te veel concessies doet om haar onderwerp voor haar lezerspubliek aantrekkelijk en toegankelijk te maken, dan moet bij *Lodewijk Napoleon. Aan het hof van onze eerste koning, 1806-1810* het tegenovergestelde worden opmerkt. De medewerkers aan deze publicatie hebben namelijk te weinig rekening gehouden met de eerdergenoemde relatieve onbekendheid van het grote publiek met dit tijdvak. In hun veelal erg specialistische en gedetailleerde bijdragen veronderstellen zij helaas te veel bekend. Verder is het bijzonder jammer dat verscheidene illustraties, waarop deze tentoonstellingscatalogus toch in belangrijke mate steunt, door de uitgever veel te donker zijn weergegeven.

A. J. C. M. Gabriëls

Wils, K., *De omweg van de wetenschap. Het positivisme en de Belgische en Nederlandse intellectuele cultuur, 1845-1914* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2005, 606 blz., €49,50, ISBN 90 5356 568 X).

In 1855 hield predikant, theoloog en hoogleraar Petrus Hofstede de Groot, voorman van de Groninger Richting, een toespraak tot zijn leerlingen waarin hij probeerde duidelijk te maken wat zo kenmerkend was geweest voor de Groninger godgeleerden. Aan het slot deed hij zijn beklag over de bezuinigingen die het hoger onderwijs hadden getroffen, over de neergang van de vrije studie en over de opkomst van het studeren enkel voor het examen. Daaruit sprak een tijdgeest die hij niet waardeerde. ‘Die tijdgeest is materialistisch’, meende hij. ‘Die materialistische geest dringt ook door in de wijsbegeerte. Hier gaat hij, onder de naam van *positieve* wijsbegeerte, geest en leven doden, het onderzoek tot handtastelijke onderwerpen beperken, en de uitkomsten er van in bepaalde vormen gieten’ (*De Groninger godgeleerden in hunne eigenaardigheid*, 253-254).

Iedereen die enigszins thuis is in de negentiende-eeuwse intellectuele cultuur in Nederland kan moeiteloos meer van zulke uitlatingen aanwijzen. Niet voor niets gelden de jaren vijftig en zestig van deze eeuw als de tijd waarin het materialisme en het positivisme zich breed begonnen te maken. Toch is dit niet het onderwerp van de lijvige studie van Kaat Wils (een bewerking van haar in Leuven verdedigde proefschrift). Onder positivisme verstaat zij niet wat Hofstede de Groot met ‘positieve wijsbegeerte’ aanduidde. Zij heeft het alleen over de intellectuele stroming die teruggreep op de Franse filosoof Auguste Comte, de man die meende dat na de fasen van de theologie en van de metafysica de fase van de positieve wetenschap was aangebroken en die in zijn *Cours de philosophie positive* en zijn andere boeken de lijnen wilde uitzetten voor de geestelijke en morele regeneratie van het door revolutie verscheurde Europa. Nietzsche noemde Comte een schrandere jezuïet die de Fransen naar Rome wilde leiden via de omweg van de wetenschap en Wils neemt die karakterisering als haar vertrekpunt. En gelijk heeft ze, want Nietzsche had het scherp gezien. Ondanks al zijn verering van de positieve wetenschap was de wetenschap voor Comte geen doel op zichzelf, maar een weg waarlang een groots maatschappelijk, moreel en zelfs religieus project kon worden gerealiseerd. De denkbeelden van degenen die in België en Nederland tussen 1840 en het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog dit project tot het hunne maakten zijn nu in dit boek gedocumenteerd.

Wils doet dat grondig, uitvoerig en overtuigend. Na een inleidend hoofdstuk over Comte en zijn erfenis volgen om en om hoofdstukken over België en Nederland. Het begin was aarzelend. In de jaren tot 1865 was het positivisme in Nederland nog een verschijnsel in de marge, terwijl in België het denken van Comte zelfs een valse start maakte. Maar in de periode 1865-1880 begon het comtianisme in België aan een ware opmars (vooral aan de vrijzinnige universiteit van Brussel) en kwam het ook heel nadrukkelijk in beeld in Nederland. In België leidde dat in de periode daarna tot een canonisering van het gedachtegoed van Comte, terwijl in Nederland in die periode al niet veel meer dan enkele echo’s te horen waren. Al met al kreeg het morele project van Comte dus in het Noorden veel minder voet aan de grond dan in het Zuiden, wat Wils direct koppelt – en wie zou het ontkennen? – aan de verschillen tussen de intellectuele cultuur in Nederland en België. In België kon het denken van Comte aanhang verwerven door de sterke antiklerikale